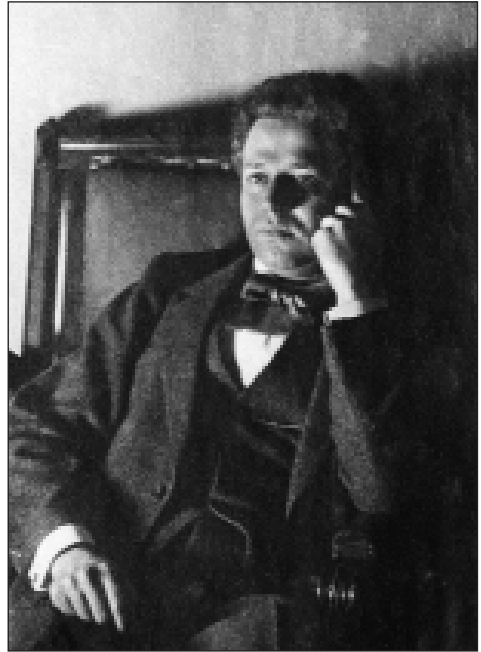

KURT TUCHOLSKY

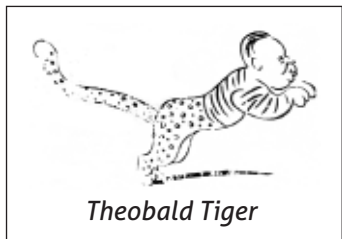
VEM VAR KURT TUCHOLSKY egentligen och vad har han med Mariefred att göra?

Och varför kommer så många tyska turister till Mariefred för att besöka hans grav?

Man kan säga att Kurt Tucholsky var en av Weimarrepublikens (1919–1933) mest lästa tyska författare och publicister. Trots det står det inte mycket om honom i litteraturhistorien och kanske beror det på att det mesta av hans verk inte är översatt. Det finns två huvudmotiv i hans verk: Han bekymrar sig om den lilla, vanliga människan och han bekymrar sig för hur det ska gå för Tyskland, när han ser Nazityskland och ett nytt krig närma sig.

Han skrev kulturkritik, stridsskrifter, antikrigstexter, antinazistiska texter, satiriska texter; han skrev kärleksdikter, han skrev om politik och aktuella händelser. Han var en oerhört produktiv vänsterintellektuell journalist och skriftställare och en frihetsälskande pacifist.

För att namnet Kurt Tucholsky inte skulle dyka upp hela tiden i publicistiska sammanhang – i t.ex. veckotidskriften »die Weltbühne«, (Världsscenen), – skapade han sig vartefter pseudonymer: Peter Panter, Theobald Tiger, Ignatz Wrobel och Kaspar Hauser.

När Tucholsky skrev artiklar i kulturella ämnen signerade han dem med Peter Panter, pseudonymerna Theobald Tiger och Kaspar Hauser förekommer t.ex. som signatur vid satir och chansoner. Ignatz Wrobel som signatur använde Tucholsky i samband med politiska

och polemiska texter. Sitt eget namn reserverade han för mycket seriösa artiklar.

TUCHOLSKY HAR SKRIVIT TVÅ SMÅ KORTA ROMANER.

Den första, »RHEINSBERG: EIN BILDERBUCH FÜR VERLIEBTE« (Rheinsberg: En bilderbok för förälskade), kom ut 1912 och handlar om ett ungt ogift par som gör en weekendutflykt från Berlin till den lilla idylliska staden Rheinsberg. Romanen är självbiografisk, ovanlig som tidsdokument och ovanligt humoristisk.

Tucholsky besökte Rheinsberg tillsammans med medicinstudenten Else Weil, som 1920 blev hans första hustru.

Hundra år efter det att »Rheinsberg« kom ut lät Vänortsföreningen Mariefred–Rheinsberg översätta den till svenska.

Översättningen är gjord med stor kunskap om berlin-dialekter av Ann Farup (Bokförlaget Axplock) och kunde ske tack vare bidrag även från Gripsholmsföreningen och Sparbanken Rekarne.

Omslag till boken
»Ein Bilderbuch für
Verliebte«

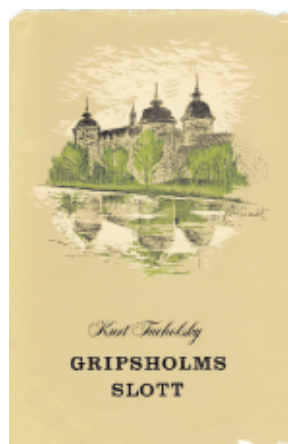
Lisa Matthias och Kurt Tucholsky sommaren 1929 i Fjälltorp.

Tucholskys andra lilla roman heter

»SCHLOSS GRIPSHOLM, EINE SOMMERGESCHICHTE« (Gripsholms slott – en sommarsaga). Boken, som gavs ut 1931, är också den en självbiografisk kärleksroman och skrevs efter en sommarvistelse på Hedlandet, nära Läggesta, i Mariefred. Tucholsky hyrde en villa på Hedlandet och bodde där tillsammans med Lisa Matthias sommaren 1929. I romanen »Schloss Gripsholm« finns mitt i idyllen också hotet från Hitlers annalkande maktövertagande närvarande.

Tack vare Tucholskys båda romaner blev Mariefred och Rheinsberg vänorter efter Berlinmurens fall.

En litterärt bevandrad politiker i Strängnäs kommun parade ihop en förfrågan från den lilla staden Rheinsberg om att få en svensk vänort med den idylliska staden Mariefred – just på grund av de två små romanerna.

*Omslag till boken
»Gripsholms slott«*

TUCHOLSKYS FAMILJ

Tucholsky föddes i Berlin 1890 och dog i Göteborg 1935. Familjen hade judiskt påbrå. Hans far var en framgångsrik, förmögen köpman. Hans mor, utbildad lärarinna, var inte så moderlig – tvärtom. Det kan vara en orsak till att Kurt Tucholsky hade svårt att knyta an till en kvinna för en längre period.

Tucholsky var gift två gånger och hans andra hustru, 1924–1929, var Mary Gerold, som efter hans död skötte hans litterära kvarlåtenskap. Hon grundade Kurt-Tucholsky-arkivet i Bayern och Kurt-Tucholsky-stiftelsen i Hamburg.

Kurt Tucholsky var äldst i en syskonskara på tre, Kurt, Fritz och Ellen. Kurt var inte särskilt förtjust över sin skolgång men blev så småningom doktor i juridik – men det var skriva han ville.

MER OM TUCHOLSKYS LIV OCH FÖRFATTARSKAP

Under första världskriget var Tucholsky inkallad och tjänstgjorde i Kurland (Lettland) och Rumänien. Han låg inte vid fronten men han såg krigets alla fasor och stora meningslöshet. Efter kriget arbetade han bl.a. för sammanslutningen »Nie Wieder Krieg« (Aldrig mera krig). Han blev antimilitarist och pacifist.

I sina texter varnade Tucholsky om och om igen för ett nytt krig och för nazismen.

Han skrev om korruptionen inom rättsväsendet, om den inskränkta borgerligheten och om den ofta fördummande skolan. Men han skrev också teater-, litteratur- och filmkritik med stor kunskap och även reportage och fin poesi.

Tucholsky lämnade i stort sett Tyskland redan 1924. Han bodde tidvis i Paris. I Frankrike kände han sig fri. Han bodde även perodvis i Danmark, i England, i Schweiz och i Sverige.

1930 flyttade Tucholsky till en villa i Hindås utanför Göteborg och återvände inte till Tyskland. Han var en mycket flitig brevskrivare och höll sig uppdaterad om det aktuella läget i Tyskland. Publicera sig varken ville eller kunde han längre.

Tucholskys böcker brändes på nazisternas bokbål 1933 och hans tyska medborgarskap togs ifrån honom.

Genom svenska myndigheter fick han ett främlingspass.

DEN SISTA VILAN

Tucholsky hade önskat att bli begravd under en stor ek. Kvinnorna kring Tucholsky fattade beslutet att han skulle få vila i Mariefred, eftersom här fanns en så stor anknytning till den omtyckta och välkända »Schloss Gripsholm«.

På Tucholskys gravsten finns ett citat från Goethes Faust: **»ALLES VERGÄNGLICHE IST NUR EIN GLEICHNIS«** (Allt förgängligt är bara en sinnebild).

Bredvid gravstensens finns en liten skylt, **DIE TREPPE** (Trappan), med texten **»SPRECHEN, SCHREIBEN, SCHWEIGEN«** (Tala, skriva, tiga). Kanske var det så Tucholsky kände i sitt författarskap.

Tucholskys verk lever i hög grad idag. Svenska PEN-klubben delar varje år sedan 1985 ut ett litterärt stipendium, som fått Tucholskys namn, **»TUCHOLSKYPRISET«**. Priset delas ut till någon vars liv och verk påminner om Kurt Tucholskys, alltså till en hotad, förföljd och kanske landsflyktig författare.

Tucholskys livsöde och författarskap har betytt oerhört mycket för många människor och därför vill man komma och besöka hans grav på Mariefreds kyrkogård.

Agneta Berger

Kurt Tucholskys grav vid Mariefreds kyrkogård.

Foto: Bengt Rundgren.

ZENTA HUSHÅLLADE ÅT LEGENDEN TUCHOLSKY.

– Visst minns jag Kurt Tucholsky!

Det säger Eskilstunabon Zenta Bergkvist, som under flera år arbetade som husföreståndarinna åt honom i Mariefred och senare i Hindås.

I år är det 55 år sedan han flyttade från Mariefred och över 50 år sedan han förkortade sitt liv med en överdos sömnmedel.

Strengnäs Tidnings mångåriga medarbetare i Mariefred, Yngve »Yan« Andersson, har efter långa efterforskningar lyckats få kontakt med Zenta Bergkvist. Hon torde vara den enda nu levande i Sverige som träffat den berömda tyske publicisten, som fick sin grav i Mariefred.

Fjälltorp på södra sidan, hyrdes av Kurt Tucholsky 1929.

Foto: Lindmarks Ateljé omkring 1939.

Det fanns faktiskt urinvånare i Mariefred som mer eller mindre allvarligt tvivlade på att han överhuvud taget någonsin bott i staden. Men det har han verkligen gjort. Zenta Bergkvist kan intyga detta. Hon har högst levande minnen av författaren, vars grav nu besöks av tusentals turister, mest tyskar.

– När jag 1929 slutade en anställning vid Qwartinge gård fick jag omedelbart erbjudande om att sköta matlagning och en del andra sysslor åt Tucholsky, berättar Zenta Bergkvist.

Han hade hyrt den möblerade villan Fjälltorp på Söder i Mariefred av friherrinnan Ehrensvärd. Den som rekommenderade Zenta var trädgårdsmästaren i Brostugan, närmaste granne till Fjälltorp.

Zenta Bergkvist, här i sitt hem i Eskilstuna, har många intressanta minnen av den store författaren. Infälld ses Zenta då hon var 17 år, samma år som hon anställdes av Tucholsky.

50 KR I MÅNADEN

– Självt bodde jag inte så långt därifrån – vid Mellringe, hos mina morföräldrar. Snabbt kom vi överens om anställningsvillkoren: 50 kr i månaden jämte mat och husrum. Eftersom vi inte förstod varandras språk tjänstgjorde en bankman från Mariefred som tolk.

I fortsättningen behövde de inte föra så ingående samtal och det lilla som krävdes klarade de av med hjälp av ficklexikon. Zenta skulle förutom de vanligaste hushållsgöromålen se till att värme-pannan fungerade när det behövdes. Hon hade också ansvar för alla inköp som gjordes i Mariefred.

– jag hade också en annan, mycket viktig uppgift, nämligen att hämta och lämna post varje dag vid Elnaborg, där det på den tiden fanns en liten lanthandel. Det är ingen överdrift om jag påstår att min »husbonde« ensam hade mer post än alla övriga »söderbor« tillsammans.

FLITIG SKRIBENT

Hon berättar vidare att den avgående posten från Fjälltorp ibland var så riklig att hon hade svårt att klara av transporten på en tur. Dr Tucholsky var nämligen en mycket flitig skribent.

– Ofta slutade min arbetsdag med att jag fick göra i ordning nattskaffning åt honom, i vilken en stor termos med starkt kaffe var

En flitig skribent tar välförtjänt vila.

den viktigaste detaljen. Sen kunde han sitta hela natten över sitt arbete. Efteråt har jag förstått att det nog inte enbart var det myckna arbetet utan också vissa sömnsvårigheter, som låg bakom nattvaket.

Hans fysiska hälsa var tydligen inte heller så tillfredsställande trots att han var mån om att motionera regelbundet och även i övrigt förde ett sunt liv.

Zenta Bergkvist berättar att när han gymnastiserade med naken överkropp ute på tomten lyste ärret efter en krigsskada mitt på bröstet.

– Dessvärre hade tydligen även hans psyke ärrats av upplevelsorna under första världskriget liksom av att så många av hans landsmän senare uppträdde som »galningar«, som han uttryckte det. Att han hade flera sejourer på sanatorium bakom sig, gjorde han ingen hemlighet av, berättar vår uppgiftslämnare vidare.

ISOLERADE SIG

Kurt Tucholsky hade inget umgänge med ortsbefolkningen utan isolerade sig nästan fullständigt. Han använde t.o.m. sin husföreståndarinnas namn när han prenumererade på olika tidningar, som han ansåg sig behöva för sitt arbete.

– Som arbetsgivare var han dock idealisk: vänlig, generös och korrektheten personifierad. Även hans klädsel var alltid korrekt och elegant, och hans uppträdande var verserat, minns Zeta.

– Den mest prominente gästen var i alla fall min arbetsgivares vän och författarkollega Carl von Ossietzky, som ju senare – 1936 – fick Nobels fredspris.

SVÅRMOD

Säkert betydde alla dessa vänbesök mycket för den store författaren, som ju i Sverige var svältfödd på sådant umgänge, vilket han tidigare var van vid. Trots detta hade han svårt att övervinna sin djupa depression och tilltagande svårmod, vars allvar Zenta då inte riktigt insåg.

– Efter de tre överenskomna åren flyttade jag hem till Mariefred igen. Det berodde inte på vantrivsel vare sig med mitt arbete eller med Tucholsky. Jag trivdes faktiskt alldeles utmärkt. Anledningen till att jag sa upp mig var helt enkelt att jag skulle gifta mig.

Under de få år som Tucholsky hade kvar att leva sedan Zenta flyttade från Hindås höll han brevlades en viss kontakt med henne. Bl.a. skickade han julklappar ett par gånger.

– Att han med tiden skulle bli närmast helgonförklarad i de båda tyska rikena kunde varken jag eller någon annan tro. Inte heller att han skulle bli begravd på Mariefreds kyrkogård och göra min hemstad till en vallfartsort för miljoner beundrare slutar Zenta Bergqvist sin berättelse om sina kontakter med den märklige och uppburne författaren.

Arikeln om Kurt Tucholsky och Zenta Bergqvist är publicerad med tillstånd av Strengnäs Tidning och var införd 1985.

Text: Yngve »Yan« Andersson. Foto: Strengnäs Tidning.

Den femte årstiden

Den vackraste tiden på året, i livet, på året? Låt mig känna efter.

Våren? Denne länge, något bleksiktige lymmel, med en blomsterkrans av papper på huvudet, där stakar han sig fram över de grönskande kullarna, en gul stav har han i handen, prerafaelitiskt och som om han sprungit sin kos från hemmet; allt är ljusblått och högljutt, sparvarna piper och vråker sig i blåa vattenpussar, knopparna knoppas med en liten knall, gröna små blad sticker nyfiket sina små huvuden... ä, fy tusan! ... jorden ser som orakad ut, regnet regnar vareviga dag och han är inte lite stolt över det: jag är så nödvändig för växtligheten, regnar han. Våren –?

Sommaren? Som en dräktig ko ligger landet, åkrarna har att göra, ollonborrslarverna också, stararna också; fågelskrämmorna skrämmer, så att de äldsta fåglarna inte kan sluta skratta, oxarna svettas, ångande plogar råmar mu, en oerhörd verksamhet har satts igång runt omkring; på natten, när dimmorna stiger, rumsterar det fortfarande i jordens buk, hela jorden ångar av arbete, det växer, det parar sig, det föds ungar, saven stiger av och an, stona ruvar, korna sitter på sina ägg, änderna sätter levande ungar till världen; små pipande ullbollar, tuppen – tuppen, det aset, är så precis sommarens symbol! han prisar sitt fjät, det gudomliga elixiret, han är tecknet på fruktbarheten, har du sett? och gör på grund av det ett rysligt oväsen... sommaren –?

Hösten? Vresigt drar sig jordens hud samman, tunna slöjor lägger sig över den huttrande, regnskurar sopar över fälten /.../ ... hösten –?

Och vintern? Det levereras ett slags snö, som, när den bara ser jorden från långt håll, genast löser upp sig i sörja; när det är kallt, är det inte riktigt kallt, utan råkallt, alltså rått... Trampar man på is knäcks den och blir full av sprickor, sådan kvalitet är det! Ibland är det isgata, då sitter den käre Guden, den gode, gamle mannen, i bomullsmolnen och glädjer sig, att människorna slår en iskana... alltså, när de då blir barnsliga... kall är östanvinden, kalla är solstrålarna, kallast är centralvärmen – vintern –?

»Kort och gott, herr Hauser! Här är våra fyra årstider.

Alltså: Vilken –?»

Ingen. Den femte.

»Det finns ingen femte.«

Det finns en femte. – Hör på:

När sommaren är förbi och skörden har förts in i ladorna, när naturen lägger sig ner, som en gammal gammal häst, som lägger sig ner i stallen, så trött är den – när den sena eftersommaren håller på att förklinga och den tidiga hösten ännu inte har börjat – : då är det den femte årstiden.

Nu vilar allt. Naturen håller andan; andra dagar andas den omärkligt ur sakta böljande bröst. Nu är allt förbi: det har fötts, det har mognats, det har växts, det har lagts rom, det har skördats – nu är det över. Nu finns där fortfarande bladen och gräsen och buskarna, men för ögonblicket tjänar det inte till någonting alls; om överhuvud taget ett syfte är förborgat i naturen: för ögonblicket står hjulverket still. Det vilar.

Myggor leker i det svart-gyllene ljuset, i ljuset är verkligen svarta toner, djupt gammalguld ligger under bokarna, plommonblått på höjderna... inte ett blad rör

sig, det är alldeles stilla. Blanka är färgerna, sjön ligger som målad, det är alldeles stilla. Båt, som glider nedför floden, det som har sparats ges bort – det vilar.

Så fyra, så åtta dagar –

Och sedan händer det något.

En morgon känner du lukten av hösten. Det är ännu inte kallt; det är inte blåsigt; ingenting alls har egentligen förändrats – och ändå allt. Det går som ett knack genom luften – det har hänt någonting; så länge har kuben hållit ihop, den har vacklat..., na... na..., och nu har den ramlat över på den andra sidan. Allt är fortfarande som igår: bladen, träden, buskarna... men nu är allting annorlunda. Ljuset är ljust, spindeltrådar simmar genom luften, allt har givit sig en knuff, borta är förtrollningen, tjuskraften är bruten – nu går det mot en klar höst. Hur många har du? Detta är en av dem. Undret har kanske varat fyra dagar, eller fem, och du önskade att det aldrig, aldrig skulle upphöra. Det är den tid, då äldre herrar blir mycket sentimentala – det är inte den andra våren, det är någonting annat. Det är: optimistisk föraning om döden, en glad insikt om slutet. Sensommar, tidig höst, och det, som ligger mellan de båda. En helt kort liten stund på året.

Det är den femte och vackraste årstiden.

(1929)

Översatt till svenska av

Maren von Bothmer och Agneta Berger